

חזרה בתשובה של כהן

עמיחי קרקובר

ראשי פרקים:

א. פתיחה

ב. רקע

ג. פסיקה

ד. עיון

ה. סיכום

א. פתיחה

אחת מסוגיות היסוד ביהדות היא סוגיית התשובה. השפעותיה רחבות הן מיני ים בפן המחשבתי בודאי ואף בצד ההלכתי. שאלת היחס לשבים בתשובה הינה שאלה גדולה וסבוכה הרי מול ה' ידוע שאין דבר העומד בפני התשובה השאלה מה בנוגע לציבור? כיצד עליו לקבל את השבים? כלל ללא התחשבות בעברו? כאדם חדש שזדונותיו נעשו זכויות או שלא כך?

סוגיה הלכתית הנובעת ישירות משאלה זו היא האם לכהן שעבר עבירות מותר אחר ששב בתשובה לחזור ולעבוד בבית המקדש, ובזמננו, האם מותר לו לשוב לשאת כפים.

במאמר שלפנינו אציג את הרקע לפסיקה בסוגיה זו, שיטות האמוראים והראשונים עד לפסיקת מרן השו"ע למעשה ובסופו עיון בדברי הראשונים ובחילוקי הפסקים ביניהם.

ב. רקע

ישנן שתי גמרות המובאות בראשונים העוסקות בסוגיית כהן שחטא, מה דינו בנשיאת כפים. הראשונה במסכת ברכות דף לב עמוד ב:

"אמר רבי יוחנן: כל כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו, שנאמר ידיכם דמים מלאו".

כל כהן שהרג ללא חלוקה לשוגג או מזיד, מי הוא ההרוג והאם מועד הרוצח לרצוח לא ישא את כפיו.

גמרא נוספת במסכת מנחות דף קט עמוד א, דנה בעבודה זרה:

"הכהנים ששמשו בבית חונוי לא ישמשו במקדש שבירושלים, ואין צריך לומר לדבר אחר (עבודה זרה), שנאמר: אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח ה' בירושלים כי אם אכלו מצות".

בית חונוי הוא מקדש במצרים בדינו חולקים האמוראים שם אם נעשה לשם ה' או לשם ע"ז. עכ"פ ודאי שלכהן שעבד ע"ז אין יכולת לשאת כפיים. בגמרות אין התייחסות לכהן השב בתשובה אלא פסיקה חד משמעית שכהן שחטא בהריגת הנפש וכן כהן שחטא בעבודה זרה אינם יכולים לישא כפים.

תוספות במסכת מנחות דנים מה דינו של כהן ששב בתשובה מחטאים אלו. מקורו הוא ספר הזהיר שכותב כך:

"מהכא נפקא לן דכהן שהמיר דתו וחזר בתשובה כשר לדוכן שהרי לא מצינו כהן בעל מום שיהא פסול לדוכן אלא אם היה לו מום בידיו כדאמרין במגילה (דף כד:): מפני שהעם מסתכלין בו ותו הא דקתני לא ישמשו במקדש בירושלים ולהכי איצטרין בירושלים לאשמועינן דבנוב וגבעון היו מותרין לשמש כל שכן בזמן הזה שאין שירות ואין מקדש דודאי כשר לדוכן ולקרות בתורה תחילה ותו אמרינן (תענית דף כז.) אי מה משרת בעל מום לא אף מברך בעל מום לא ת"ל לעמוד לשרת לעמידה הקשתיו ולא לדבר אחר".

תוספות מדייקים מהגמרא שדוקא בבית המקדש בירושלים אין לכהן שעבד ע"ז זכות לחזור ולשמש אך בנוב ובגבעון שהיו עבודות פחותות מבית המקדש, היה יכול לעבוד כשעשה תשובה ועל אחת כמה וכמה שיוכל אף לשאת כפים. הסברא היא שכהן שחטא הוא כמו כהן בעל מום וכפי שלכהן בעל מום מותר לשאת כפים אלא אם כן הוא בעל מום בידיו והמום נראה לקהל. כהן ששב בתשובה אין חטאו נראה לקהל וע"כ יהיה ראוי לשוב בתשובה ולשאת כפיו.

בעניין כהן שהרג את הנפש כותבים תוס' במסכת יבמות (יבמות ז, ע"א. ד"ה "שנאמר מעם"):

"כהן שהרג נפש לא ישא את כפיו שנאמר ידיכם דמים מלאו וכ"ש עבודה וי"ל דע"כ חזי דאין מחלל עבודה דמעם מזבחי ולא מעל מזבחי ולא ישא את כפיו חומרא בעלמא"

תוספות מוסיפים ומסבירים את הבעייתיות שכהן שהרג ישא את כפיו אף על פי שעשה תשובה:

"ואין קטיגור נעשה סניגור וכדכתיב בהוא קרא ובפרישכם כפיכם".

הפסוק בישיעה מוכיח את ישראל על כך שנושאים כפים בו בזמן שידיהם מלאות בדם ולכן לומדים ממנו תוס' את חוסר היכולת לקבל בתשובה כהן שהרג את הנפש. לעולם אינו יוכל לישא כפים והסיבה לכך היא שאין קטגור נעשה סניגור, יש מחסום למקטרג לשוב בתשובה ולהפוך למסנגר על עם ישראל. תוספות לומדים שיש דין מיוחד לכהן שהרג שאין אנו מתירים לו לשאת כפים לעומת עבודה במקדש¹³ שאין מתירים לו לכתתחילה אך אעפ"כ אינו מחלל את עבודתו.

הרמב"ם חולק על תוספות וכותב כך (תפילה טו, ג):

"העבירה כיצד כהן שהרג את הנפש אף על פי שעשה תשובה לא ישא את כפיו שנאמר ידיכם דמים מלאו וכתוב ובפרשכם כפיכם וגו', וכהן שעבד כוכבים בין באונס בין בשגגה אף על פי שעשה תשובה אינו נושא את כפיו לעולם שנאמר אך לא יעלו כהני הבמות וגו', וברכה כעבודה היא שנאמר לשרתו ולברך בשמו, וכן כהן שהמיר לעכו"ם אף על פי שחזר בו אינו נושא את כפיו לעולם, ושאר העבירות אין מונעין".

¹³ הפסקי ר"ד בברכות מדייק זאת מהפסוקים בישיעה א וכותב כך: "אמ' ר' אלעזר כל כהן שהרג את הנפש אסור לישא את כפיו, שנ' ידיכם דמים מלאו. ואמ' ר' אלעזר גדולה תפילה מכל קרבנות, שנ' למה לי רוב זבחיכם, וכת' בתריה ובפרשכם כפיכם וגו' כי תרבו תפילה אינני שומע". תפילה גדולה מהקרבנות ולכן איסור בתפילה או לחלופין היתר בקרבנות אינם בהכרח משפיעים זה על זה.

ע"פ הרמב"ם תשובה אינה עולה לכהן בין אם הרג את הנפש ובין אם עבד עבודה זרה ובכל מקרה אינו יכול לישא את כפיו. עבירות אלו הינן מיוחדות ושוונות משאר עבירות שכן בשאר עבירות אע"פ שחטא אם שב בתשובה עלתה לו תשובתו ויכול לחזור ולשא את כפיו.

הגהות מיימוניות (שם א, ג) מביא את דברי ראב"ה ורבינו שמחה בעניין כהן שהרג החולקים על דברי הרמב"ם:

"בפרק אין עומדין אמר רבי יוחנן כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו. וכתב ראב"ה דההיא במפורסם להרוג ומפורסם שמועד לכך".

ע"פ ראב"ה רק כהן העומד במרדו ואינו 'שב בתשובה' מנוע מלישא כפים, אך כהן שאינו מפורסם להרוג ואינו מועד לכך מותר לישא כפים. אומנם נראה שהגה"מ עצמו פוסק כדברי הרמב"ם שחותם בדברי ספר המצוות.

מוסיף ההגהות מיימוניות על כהן מומר:

"אבל רבינו גרשום כתב בתשובה דמומר שעשה תשובה נושא כפיו וכן נראה לבעל ספר המצוות וכו'".

הגהות מיימוניות בעניין כהן שהרג פוסק כרמב"ם שאין לו לישא כפים ובכהן שעבד ע"ז פוסק שיכול לשוב בתשובה ולשאת את כפיו וכמו כן כתב בבית יוסף בשם רבינו גרשום "דבכל עוז יש להפך בזכות בעלי תשובה". לעומת ספר המצוות ורבינו גרשום סוברים ראב"ה ובשאלות שאין חילוק וכהן שעבד ע"ז אינו שונה מכהן שהרג את הנפש ולשניהם מותר לשאת כפים.

אסכם את השיטות:

שיטת תוס': כהן שעבד ע"ז יכול לחזור בתשובה ונקבל אותו לנשיאת כפים. לעבודה במקדש לא נקבל אותו בחזרה אך אינו מחלל את עבודתו. כהן שהרג אינו יכול לשוב בתשובה מחומרא הנובעת מדין 'אין קטיגור נעשה סנגור'. יחד עם תוס' עומדים ר' גרשום וספר המצוות.

שיטת הרמב"ם: לא רק כהן שהרג אינו יכול לשוב בתשובה אלא **אף כהן שהמיר או עבד ע"ז ושב אינו יכול לשא את כפיו**. ראב"ה והשאלות סוברים כרמב"ם.

רבינו שמחה מובא בהגה"מ וסובר שהאיסור נאמר רק על העומד במרדו ואינו רוצה לשוב ולא על כל ההורג או החוטא וכך פוסקים אף ראב"ה ובשאלות.

ג. פסיקה

הטור (סימן קכח, סעיף לה, לז בשו"ע) פוסק ש"כהן שהרג את הנפש אפילו בשוגג לא ישא את כפיו" ולא מביא מה דינו כששב בתשובה. בהמיר כתב:

"המיר לא ישא כפיו וכתב הרמב"ם ז"ל אפי' שב בתשובה אבל על שאר עבירות אין מונעין אותו מלישא כפיו ורש"י כתב כיון ששב בתשובה יכול לישא כפיו וכ"כ רבינו גרשום והביא ראיה מהירושלמי שלא תאמר כהן פלוני מגלה עריות ושופך דמים ומברכני ואומר לו הקדוש ברוך הוא וכי הוא מברכך הלא כתיב ואני אברכם. והר"ם מרוטנבורג כתב שאין אומרים לו לעלות ואם עלה אין מוחין בידו".

הטור פוסק את הרמב"ם בכהן שהרג ומביא את השיטות החולקות על הרמב"ם בכהן שעבד ע"ז. מהטור לא ברור אם סובר שיש חילוק בין עובד עבודה זרה ששב וכהן שהרג ושב.

אביא את פסקי השולחן ערוך בדין כהן ששב בתשובה:

בסעיף לה פסק:

"כהן שהרג את הנפש, אפילו בשוגג, לא ישא את כפיו אפילו עשה תשובה. הגה: דאם עשה תשובה נושא כפיו, ויש להקל על בעלי תשובה, שלא לנעול דלת בפניהם, והכי נהוג (טור ורש"י והרבה פוסקים, אגור וב"י)".

ובסעיף לז פסק:

"מומר לעבודת אלילים לא ישא את כפיו; וי"א שאם עשה תשובה, נושא כפיו (וכן עיקר); ואם נאנס, לדברי הכל נושא כפיו."

בדין כהן שהרג פוסק המחבר כדברי הרמב"ם שאף כהן ששב אינו יכול לשאת את כפיו ולעומת זאת בדין כהן שעבד ע"ז מביא את דברי הרמב"ם אך מביא בשם 'יש אומרים' את דברי החולקים על הרמב"ם ששם עשה תשובה רשאי לשוב לנשיאת כפים ופוסק שכן עיקר.

האחרונים נחלקים מה באמת סבר המחבר, האם כשיטת הרמב"ם שאין לכהן יכולת לשוב מעבודה זרה ומהריגה או כשיטת תוס' על פיה מהריגה אין יכולת לשוב לעומת עבודה זרה ממנה יש מקום לשוב בתשובה.

הבאור הלכה על סעיף לה (ד"ה אפילו עשה תשובה) דן במחלוקת אחרונים זו, האם מחמיר בהורג או שלא. אליה רבה ומטה יהודה סוברים שפוסק כרמב"ם:

"משמע דסבירא ליה בפשיטות לנ"ד (הריגה) להחמיר משום דאין קטגור נעשה סגור... לעומתם בעו"ת ובאור הגר"א מוכח דסבירא להו דהמחבר סמך עצמו איש חולקין שהביא בסעיף לז".

אם כן זהו ספק רציני באחרונים מהי דעתו של המחבר למעשה. לכן מסיק בה"ל ש'צריך עיון' ועל כל פנים אם עלה לא ירד.

להלכה, שיטת המחבר לא ברורה בדין כהן שהרג האם יכול לחזור בתשובה או לא ועל כל פנים כהן שעבד עבודה זרה ושב יכול לשוב. מדברי הרמ"א משמע שלכולם יש דרך לשוב והכל כדי "לפתוח דלת בפני השבין" והכי נהוג.

ד. עיון

יש להבין מה הסברה לחלק בין כהן שהרג לכהן שעבד ע"ז. בשאר עבירות מביאים הראשונים ירושלמי (גיטין ה, ט) האומר כך:

"שלא תאמר איש פלוני מגלה עריות ושופך דמים והוא מברכני. אמר הקדוש ברוך הוא ומי מברך לא אני מברך שנאמר [במדבר ו כז] ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם":

אם כן, מדוע דוקא בהריגה ועבודה זרה אנו אומרים שהברכה לא 'מדלגת' על הכהן אלא הוא עצמו מברך ואם אינו מספיק ראוי אין לו את היכולת להיות הכלי לברכה? ומה עוד שלשון הירושלמי הוא "שמא תאמר כהן זה מגלה עריות ושופך דמים", דוקא על עברות אלו נאמר "ואני אברכם" ואעפ"כ דוקא בהם דנים האם לכהן מותר לשאת את כפיו או לא.

בשלוש עברות חמורות יש חילוק בדין חזרה בתשובה והיכולת לשאת כפיים. העובר על גילוי עריות יכול לשאת את כפיו אפילו ללא תשובה. העובד ע"ז יכול לשוב ולשאת כפיים רק אם שב ולרמב"ם כלל אין יכולת לשוב, להורג אין יכולת לשוב לעולם לפי רוב הפוסקים. יש לשאול, מה החילוק? נראה שהחילוק אינו קושר לעונש המגיע על כל עבירה ועבירה מפני שמבחינה זו ודאי שהעובד על האיסור 'לשפוך דם נקי' הוא הקל ביותר וגילוי עריות ועבודה זרה תלויים במח' תנאים¹⁴ ובסוג העבירה¹⁵. אם כן מדוע דוקא בשפיכות דמים, הקלה, אנו מחמירים עד כדי כך?

חומרא בעלמא

הראשונים המקלים בכהן שהמיר ובהן שהרג מביאים את סברת הירושלמי גם בדינים אלו וכן כותב הב"י, "וכן כתב רבינו שמחה דלא איירי אלא בעומד במרדו וראיה מדאמרין בירושלמי פרק הניזקין..." ויש להבין מדוע שאין סברא זו תהיה גורפת לכל העבירות והחזרות בתשובה כולן? כך גם פוסק הרמ"א המבאר את שיטתו בדרכי משה (יז):

"ונראה דהוא הדין בכהן שהרג ועשה תשובה נקטינן דנושא כפיו דלא גרע מכהן שנשתמד וכן משמע בהגהות מיימוניות (פט"ו אות א) ועיין לקמן סימן קל"ה (אות ט) בדין כהן שנשתמדה בתו":

לשיטת הרמ"א אין סיבה לחלק בין כהן שעבד ע"ז ושב בתשובה לכהן שהרג את הנפש ושב. שניהם נמצאים באותו המעמד ולכן פוסק שאת שניהם יש לקבל כדי שלא לנועול דלת לשבים בתשובה. סברת רמ"א זו מתאימה לסברת התוס' ביבמות לעיל שכתב שאיסור נ"כ לכהן שהרג את הנפש היא רק משום חומרא בעלמא מדין אין קטיגור נעשה סניגור ולא מעיקר הדין שהרי אף במקדש אינו מחלל את העבודה אם עבד אלא רק מונעים אותו מלעבוד. הרמ"א מוסיף על תוס' שלא רק שאין חומרא אלא שיש העדפה לאפשר לאנשים לשוב בתשובה ולכן אע"פ שהיה קטגור יוכל הוא לחזור ולהעשות סניגור.

יש לבאר את פסק הרמב"ם בכהן שהרג ושעבד עבודה זרה וכן להבין את דעת החולקים עליו ובראשם תוס' המחלקים בין הריגה שאין יכולת לשוב לעובד עבודה זרה שיש יכולת לשיטתם.

אין קטגור נעשה סניגור

תוספות ביבמות שהבאתי לעיל מביאים סברא מדוע להחמיר בכהן שהרג והיא משום ש"אין קטגור נעשה סניגור". כהן שהרג אינו כמו כל יהודי שעשה עבירה אלא הופך מיד להיות קטגור על עם ישראל ואינו יכול לשוב ולסנגר. אע"פ שמצווה לשוב ואנו מקבלים שבים בתשובה ששבו מע"ז ומג"ע, בהריגה דייקא נעשה האדם קטגור ולקטגור אין יכולת לסנגר למרות ששב.

מרחיב את סברא זו 'מראית העין' (החיד"א) במסכת ברכות (לב, ב):

"וכך משמעותא דקרא ידיכם דמים מלאו כלומר אפי' שהיה בשוגג הרי הדמים מודיעין ולא ישא את כפיו. ועוד אפשר לרמוז באומרו ידיכם דמים מלאו מ"ש התוס' ביבמות

¹⁴ תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף מט עמוד ב

משנה. ארבע מיתות נמסרו לבית דין: סקילה, שריפה, הרג, וחנק. רבי שמעון אומר: שריפה, סקילה, חנק והרג. זו מצות הנסקלין.

¹⁵ תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף נג עמוד א

אלו הן הנסקלין: הבא על האם, ועל אשת האב (עריות), ועל הכלה, ועל הזכור, ועל הבהמה, והאשה המביאה את הבהמה, והמגדף, והעובד עבודה זרה, תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף נב עמוד ב
אלו הן הנהרגין: הרוצח

דף ז' דכהן שהרג את הנפש לא ישא כפיו דאין קטיגור נעשה סניגור... הרגו בידים והם הקטיגור עצמו ואינו נעשה סניגור. וזה רמז הפ' עצמו ידיכם דמים מלאו כלומר הם הקטיגור עצמו ולהכי אין לפרוש כפים בברכת כהנים"

מקור הדין הוא הפסוקים בישעיה פרק א בהם טוען ישעיה על ישראל שבמקביל ל'פרישת הכפים' לברך ידיכם מלאות בדמים. כך קורא 'מראית העין' את הפסוקים כלימוד לדורות שאע"פ ששב הכהן בתשובה הדמים שהרג מודיעים וטוענים כנגדו שאותו כהן מקטרג ובטח לו מסנגר. ישעיה מציג את הרוצח כאדם שידי מלאות דם וכשנושא כפים הוא מציג מול כל הקהל, מול ה' את ידיו מלאות הדם. לא מסתבר שאדם זה המראה לכולם את מעשיו וקטרוגו יהפוך למסנגר על ישראל.

בשלושה מקומות בש"ס אנו מוצאים את דין 'אין קטגור נעשה סנגור' בתור סברא הלכתית:

בדין שופר (ראש השנה כו, א): דין אשה שאינה מתגרשת בכסף ובדין נ"כ בכהן שהרג את הנפש. בדין השופר, הגמרא שואלת מדוע שלא נתקע בשופר מקרן של פרה? עונה הגמרא שאין קטגור נעשה סנגור, הפרה שהיא אמו של עגל הזהב שקיטרג על עמ"י אינה יכולה לבוא ולסנגר עליו מול ה' יתברך ביום הדין. סוגיה שניה היא בעניין **קידושין** (קידושין ה, א), הגמרא שואלת מדוע אשה לא תוכל להתגרש בכסף? ומתרצת שמשום שכסף מכניס, מקדש, לא מסתבר שהסנגור (המקדש את האשה) יהפוך קטגור ויהיה כלי עזר להיפרדה מבעלה. פעם שלישית שמופיע בתור פסיקת הלכה היא אצלנו בדין נשיאת כפים של כהן שהרג, שאינו יכול לשוב ולשאת כפים מפני שנעשה קטיגור ואינו יכול לשוב ולעשות סנגור.

משלושת הפסיקות האלו עולה שהקטגור אינו דוקא מוציא הרעה כפי שאנו רגילים לחשוב. בד"כ קטגור וסנגור הם תפקידים של אנשים המעידים או תובעים אדם ומלמדים טובה או רעה ולא מייצגים בעצם מהותם חטא ועוון אלא מביאים טענות ההופכות את הנאשמים לחייבים או פטורים. ודאי שבמקרה שלנו הקטגור אינו לימוד רעה ע"י דיבור אלא פגם בעצמיות על ידי מעשה רע ואנו מונעים ממנו להיות מליץ טוב, לסנגר בעד עמ"י מפני שעשה רעה. אם כן הגדרת הקטגור אינו אדם המדבר רעה בהכרח אלא הוא אדם שעשה מעשה שלילי וחמור ביותר, אדם המייצג בעצם מהותו את הצד השלילי של המציאות, את הרעה. כך גם מסביר רש"י במסכת חגיגה (יג, ב) "**הקטגור הוא השונא** והסנגור הוא האוהב או לחלופין, מליץ טוב". סנגור וקטגור אינם מוגדרים בהכרח ע"י המילים אותן מוציאים מפיהם אלא הם הגדרות הנובעות ממהותו של האדם וממעשיו.

בעלי תמר (ר' ישכר בר צבי תמר) על הירושלמי (ר"ה ג, ב) מובא מקור לאיסור להפוך קטגור לסנגור וכך גם מסביר את הסברא, "**תמן תנינן כל השופרות כשרין חוץ משל פרה מפני שהוא של עגל, ע"ש לא יהיה עוד לבית ישראל מבטח מזכיר עוון**". בעיית המקטרג היא שהוא מזכיר עוון, בלימוד זכות וריצוי לטובת ישראל אין מקום למציאות מזכירת עוון, לאדם או חפץ שאינו קדוש וטהור לחלוטין. על אף שיש איסור להזכיר לחוזר בתשובה את מעשיו הקודמים מעשיו נשארים בגדר 'זכרון', לא מעשי אלא ידיעה שכך היה פעם.

לסיכום, נראה שסיבת נטילת היכולת לכהן לשוב בתשובה מלאה היא העבודה שאין 'קטגור נעשה סנגור'. משמעות הביטוי היא שאדם שעשה רעה מסוימת אינו יכול להפוך להיות מליץ טוב על עם ישראל מפני שמעשיו אף הטובים מזכירים את העוונות שבידו שאינם מועילים לזכות את עם ישראל.

כל הסברים אלו עומדים לכאורה בניגוד לדברי הרמב"ם עצמו.

"אם שב מרשעו ומת והוא בעל תשובה הרי זה מבני העולם הבא שאין לך דבר שעומד בפני התשובה, אפילו כפר בעיקר כל ימיו ובאחרונה שב יש לו חלק לעולם הבא"

אם כן, קשה כיצד פוסק הרמב"ם עצמו שיש אדם מישראל שאין לו יכולת לשוב בתשובה שלימה, כיצד למרות שעשה את כל הדרך עד כדי תשובה שלמה אינו יכול ואינו ראוי לעמוד מול הקהל ולברך את ישראל.

נזכיר שוב את הגדרת רש"י שהבאתי לעיל. משמעות המילה קטגור הינה, 'שונא', לאו דוקא עובר עבירה או אומר רעה אלא שונא. יוצא אם כן שקטגור אינו אדם שיש לו רעה מול שמיא אלא יש לו רעה כנגד אחרים, הוא אדם שונא.

מכאן נראה שצריך לשאול מי הם בדיוק השנואים שאסורים בברכת כהנים. פשוט הוא שיש אנשים שאע"פ שחטאו או אמרים עליהם שהם אינם המברכים בעצם אלא ה' מברך והם רק הפה ויש חוטאים עליהם או אמרים שהם מזכירים עוון, שנואים.

במספר מקומות בתורה מופיעה ההגדרה 'שונא' ביחס לרציחה לדוג' (במדבר לה, כ) **"אם בשנאה יהדפנו או השליך עליו בצדיה וימת"**: בהריגה שייכת שנאה אף שנעשית בשוגג כפי שמופיע בפסוק שלנו, אומנם אינו שונא לו מתמול שלום אך כעת אחר שהרגו יש ביניהם יחס של שנאה. וכן מובא סיפור בזוהר (נשא קמז, ב):

"עובדא הוה בחד כהן דקם ופריס ידוי ועד דלא אשלים אתעביד תלא דגרמי, מ"ט משום דלא בריך בחביבותא וקם אחר ופריס ידוי וברוך ואתתקן ההוא יומא, כל כהן דהוא לא רחים לעמא או עמא לא רחמין ליה לא יפרוס ידוי לברכא לעמא דכתיב (משלי כב) טוב עין הוא יבורך אל תקרי יבורך אלא יברך".

וכך פוסק במשנה ברורה (קכח, לז – לח):

"כהן שהצבור שונאים אותו או הוא שונא את הצבור סכנה הוא לכהן אם ישא כפיו (ולכן יצא מביהכ"נ קודם רצה אם אינו יכול לכופ את יצרו ולהסיר השנאה מלבו) וע"ז תקנו בברכה לברך את עמו ישראל באהבה".

ברכת כהנים תלויה וקשורה באהבה, ללא אהבה לא ניתן לברך וכשהשנאה קיימת אהבה אינה יכולה לשרות.

ברכת כהנים היא ברכת השלום כפי שאומר ה' לפנחס **"לכן אמר הנני נתן לו את בריתי שלום"** (במדבר כה, יב). כהן שהרג אינו נמצא בשלום עם הקהל אלא הוא שונא. אע"פ ששב בתשובה מול ה' הקהל מצביעים עליו ואומרים, זה הוא שידי מלאות בדם, הוא הרג את הנפש. אף אם כשר מול ה' הריהו נעשה מזכיר עוון במקום לסנגר, במקום להוציא מפיו זכות על עם ישראל.

אם כן נראה לי להסביר בצורה זו את סברת תוספות ודעימיה, כהן שהרג נקרא שונא ולכן אע"פ ששב בתשובה אין לו יכולת לחזור לברך את הקהל בנשיאת כפיים. בכל שאר עבירות אין לכהן 'כותרת' של שונא אלא של אדם שחטא ושב. אומנם הוא חטא אך אין זה מול הקהל אלא מול ה' ועצמו וה' פותח שער לדופקים בתשובה.

בדין הכהן שעבד עבודה זרה ושב בתשובה, מחמיר הרמב"ם לבדו שלא לקבל אותו בתשובה. אפילו השולחן ערוך המביא את שיטתו נוטה לשיטה השניה המאפשרת לחזור בתשובה ומביאה בשם יש אומרים. יש לשאול מדוע מוציא הרמב"ם את עבודה זרה משאר מצוות, ודאי

הוא שלא ניתן להסביר את עובד עבודה זרה כשנוא לקהל כפי שהסברנו בעניין הרציחה מפני שהוא חטא בין אדם למקום ולא לחברו.

מקור הרמב"ם לאסור עובדי ע"ז ששבו הוא הפסוק (מלכים ב, כג, ט): **"אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח ה' בירושלים כי אם אכלו מצות בתוך אחיהם"**: הרמב"ם מבין מפסוק זה שאף אם שבו בתשובה לא מתקבלים כהני העבודה זרה לכהן ככהנים בבית המקדש. לכאורה זו גזרת הכתוב אך נראה לי שיש מקום לשאול לטעם הסיבה שאינו יכול לחזור בתשובה הרי שאר הפוסקים לא סברו את לימוד זה. מדוע כהן המגלה עריות אינו מנוע מלברך אף שיכול ליצור דורות רבים אחריו של כהנים פסולים לעומת עובד ע"ז ששב לחיי תורה רגילים ואף על פי כן מנוע מלברך.

נדמה שסברת 'אין קטגור נעשה סגור' מתאימה ומסבירה ביותר אע"פ שלא הובאה בהקשר לכהן שעבד עבודה זרה. כהנים הם נציגי העם מול הא-ל, הם המליצים בעד העם ומתפללים ועובדים בעדו. כהני עבודה זרה הינם מליצי הרשעה ובעצם מקטרגים על עם ישראל במונן הפשוט שהמקטרג הוא מספר הרעה. את מליץ הרעה על עמ"י איננו מקבלים כמליץ טוב ומברך, אע"פ ששב. נקבל אותו לכל שאר דברים, אפילו לאכול בקדשים אך לברך ולהמליץ טוב איננו מקבלים אדם שהמליץ רעה. באם נחזור לדברי רש"י בחגיגה שהבאנו לעיל, המקטרג הזה הוא שנוא מול ה', **"מצבה אשר שוא ה' אלוקד"**.

נראה להסביר אף בדרך שונה את הקושי לשוב בתשובה מעבודה זרה. על הפסוק (יחזקאל מד, יג) **"ולא יגשו אלי לכהן לי ולגשת על כל קדשי אל קדשי הקדשים ונשאו כלמתם ותועבותם אשר עשו"**: מסביר עליו המלבי"ם שם:

"ולא יגשו. וגם הכהנים שעבדו ע"ז לא יגשו לכהן לי ולעשות עבודת הכהונה, ובזה ונשאו כלמתם ותועבותיהם אשר עשו, ע"י הכלימה הזאת שיהיה בבית המקדש ולא יהיו ראויים לעבודה זרה ישאו תועבותיהם אשר עשו ויקבלו עונשם":

ע"פ המלבי"ם חלק מתהליך החזרה בתשובה של הכהנים עובדי הבמות הוא הכלימה והבושה שתהיה להם בזמן שימנעו מעבודה בבית המקדש.

מדברי המלבי"ם ניתן ללמוד שתשובתם של הכהנים עובדי העבודה זרה אינה שלמה עד שיכלמו מכך שנמנעים מעבודה בבית המקדש. את הסבר זה נראה שניתן להסביר אף בדברי הרמב"ם. אין זה שלכהן שחזר בתשובה על כך שעבד ע"ז אסור לעלות לדוכן מעצם חסרון עצמי ביכולת לשוב מעבודת עבודה זרה אלא שכחלק מתהליך החזרה עצמה הוא מנוע מכך, הכלימה הזו היא שלב הכרחי כדי שיוכל לשוב באמת. וכן כותב הרמב"ם בהלכות תשובה (ב, ד):

"מדרכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני השם".

אומנם לשב בתשובה מתכפר החטא אך לחזרה בתשובה מעבודה זרה יש ייחודיות ע"פ המלבי"ם שצריך לשוב תמיד עד ליום המיתה.

ומוסיף הראב"ד שם (הלכה ה):

"שכמו שנתפרסם החטא כך צריך לפרסם התשובה ויתבייש ברבים".

פרוש זה מעלה אפשרות נוספת בדברי הרמב"ם המסבירה מדוע לשטיתו אין לכהן שעבד עבודה זרה יכולת לשאת כפיים אחר ששב.

ה. סיכום

בסיכומו של עניין עולה שהרמ"א מקל על כהן ההורג וכהן העובד עבודה זרה לשוב כדי לפתוח פתח לשבים בתשובה. תוספות ודעמיה אוסרים לו לשאת כפים כשהרג את הנפש משום חומרא מדין אין קטגור נעשה סנגור הנובע מהשנאה הנוצרת מתוך עוון שפיכות דמים. הרמב"ם לבדו מחמיר ואוסר אף על כהן שעבד ע"ז לחזור ולשא כפים ואנחנו הסברנו שזה משום שזאת היא דרך כפרתו.

הבאור הלכה מסתפק מה סובר השולחן ערוך עצמו, האם סמך על פסקו בסעיף לח שילמד על סעיף לו שכל כהן יכול לחזור בתשובה אפילו הרג ועבד עבודה זרה או שלחלופין סובר את סברת תוס' שרק ברציחה אינו יכול לשוב אך ובעבודה זרה הוא מתקבל בחזרה. וצריך עיון.

נחתום בתפילה שנשוב ונעבוד בבית ה' במהרה בימינו "ועמדו לפני להקריב לי חלב ודם נאם אדני ה'":

